

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. АРБИТРАЖ ЖӘНЕ МЕДИАЦИЯ. 2-БӨЛІМ

Арбитраждық процестің негізгі
ерекшеліктері

Жоспар:

1. Арбитраждық процестің маңызды принциптері
  2. Еуропалық Одақтан тыс жерлерде заңсыз іс қарауға қатысты талап-арыздарға қарсы қамтамасыз ету шаралары
  3. Еуропалық Одақ шегінде заңсыз іс қарауға қатысты талап-арыздарға қарсы қамтамасыз ету шаралары
  4. Активтерді арбитражды талқылауда тоқтату
  5. 1958 жылғы Нью-Йорк конвенциясына сәйкес арбитражды шешімдерді тану және орындау
- Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. АРБИТРАЖДЫҚ ПРОЦЕСТІҢ МАҢЫЗДЫ ПРИНЦИПТЕРІ

Сот талқылауы алдында оған артықшылық беретін төрелік процестің маңызды қағидаттары:

- 1) құпиялылық (сот процесінің жариялылығына қарсы);
- 2) жылдамдық және тиімділік (баяу сот процесіне қарсы);
- 3) аяқталу (сот процесінің апелляция сатысына созылуына қарсы).

Құпиялылық принципі. Бұл мәселе 1996 жылғы Төрелік туралы Заңмен реттелмеген, өйткені оны бір нормативтік актіде біріктіру үшін тым шашыраңқы деп санаған.

Төрелік іс қарау барысында жасалған немесе ашылған құжаттар мен өзге де мәліметтер құпия болып табылатын және жария етуге жатпайтын дәстүрлі презумпция бар. Кейбір ғалымдар (мысалы, Редферн мен Хантер өз «Халықаралық коммерциялық төрелік» кітабында) төрелік құпиялылығына шектеулі құқықты мойындау тенденциясын атап өтеді. Егер тиісті сот мұны жария тәртіп мақсаттары үшін қажет деп санаса, кейбір юрисдикцияларда осы шарттардың күші жойылуы мүмкін».

Michael Wilson & Partners Ltd V. Emmott (2008) ісі бойынша Апелляциялық соттың шешімі құпиялылықты сақтау жөніндегі міндеттеме ағылшын құқығына сәйкес төрелік келісімдер жасау кезінде заң күшіне («Заңның тұспа-тұс келетін ережелері» негізінде) байланысты туындағанын растайды. Бұл тұспалданатын шарт «мақсаттар үшін дайындалған немесе пайдаланылатын» және «төрелік талқылау барысында ашылатын» ағылшын құқығымен реттелетін барлық құжаттарға қатысты. Кейбір жағдайларда құпиялылық режимі құжаттар мен мәліметтерге табиғи түрде қолданылады – мысалы, олар коммерциялық құпияны құрайды.

Лорд-судья Лоуренс Коллинз жағдайды мынадай түрде сипаттады: «екі тарап үшін заңмен тұспа-тұс келетін және төрелік сипатынан туындайтын, төрелік іс қарау үшін дайындалған және онда пайдаланылатын, сондай-ақ төрелік іс қарау барысында ашылған немесе ұсынылған кез келген құжаттарды, сондай-ақ осы айғақтардың немесе төрелік шешімнің стенограммалары мен жазбаларын ашпауға және кез келген өзге мақсаттар үшін пайдаланбауға міндеттеме туындайды және куәлардың төрелік талқылауда қандай айғақтар бергені туралы ешқандай өзге тәсілдермен хабарлауға міндетті. Бұл міндеттеме дәстүрлі мағынада құпия коммерциялық ақпаратпен шектелмейді. ... Бұл тұспа-тұс келетін шарт ретінде бар арбитражды реттейтін құқықтың Елеулі нормасы». Ол сондай-ақ, бұл мәселенің күрделілігін атап өтті, өйткені арбитраждағы құпиялылық мәселесі жеке өмірге қол сұқпаушылық элементтерін, коммерциялық құпия болған жағдайда сияқты «табиғи» құпиялылық процесін қамтиды.

Ағылшын соттары ерекше жағдайларда арбитраждың құпиялылығы басымдықты жоғалтатынын мойындайды. Лорд-судья Лоуренс Коллинз жағдайды былай сипаттады:

- 1) тікелей білдірілген немесе тұспа-тұс келетін келісім болған кезде;
  - 2) сот бұйрығы немесе рұқсат етілген жағдайда (бірақ бұл соттың құпиялылыққа қатысты міндеттемені өз қалауы бойынша толығымен жоюға құқығы бар дегенді білдірмейді);
  - 3) егер төрелік іс қарау тарапының заңды мүдделерін қорғау үшін ақылға қонымды қажеттілік болса;
  - 4) егер ақпаратты ашу сот төрелігінің мүдделерін немесе (мүмкін) мемлекеттік мүдделерді талап етсе.
- Сондай-ақ, ол: «сот төрелігінің мүдделері Англиядағы сот төрелігінің мүдделеріне сай келмейді. Осы істің халықаралық аспектісі кең көзқарасты талап етеді».

Michael Wilson & Partners Ltd V. Emmott ісінде, коммерциялық арбитражға маманданған Заң фирмасы Лондондағы төрелік талқылаудың тарапы және фирманың бұрынғы серіктестерінің қатысуымен бірнеше юрисдикцияларда (Джерси, Колорадо, Британдық Виргин аралдары (БВА) және Жаңа Оңтүстік Уэльс) сот талқылауының тарапы болды, атап айтқанда Э.(Эммот), Н (Николс) және С (Слэйтер). Барлық талқылаулар Michael Wilson & Partners Ltd V. Emmott бір негізгі наразылығына қатысты болды, бұл оның

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Арбитраждық процестің негізгі ерекшеліктері

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

бұрынғы қызметкерлері бизнестің бір бөлігін басып алу мақсатында келісімге кірді. Лондондық төрелік талқылауда Michael Wilson & Partners Ltd фирмасы аталған үш адамға қарсы алаяқтық айыптаудан бас тартты, бірақ жаңа Оңтүстік Уэльсте және БВА сот талқылауларында сол фактілер негізінде оларға талап етуді жалғастырған жағдай анық қарама-қайшы болды, дегенмен маңызды болды. Апелляциялық сот бұл фактілер ағылшын арбитраждық талқылау тараптарының бірі Эммоттқа, осы талқылау барысында жасалған материалдарды ашуға мүмкіндік береді деп қаулы етті.

Мұндай ашу басқа жағдайда жаңа Оңтүстік Уэльс және БВА соттары жаңылыстыруға енгізілуі мүмкін қауіптілікке байланысты мүмкін болды. Эммотт тиісті шетелдік сот талқылауының тарабы болмаған фактінің маңызы жоқ. Аталған талқылаулар төрелік талқылау сияқты «фактілер жиынтығына» қатысты болды.

Жылдамдық және тиімділік принципі. Төрелік талқылаудың тараптары процесс тез және арзан болады деп үміттенеді, бірақ ұқыптылығы ағылшын сот талқылауымен тең.

1996 жылғы Төрелік туралы заң төрелік процеске тараптардың әділ нәтижеге қол жеткізуге мүдделілігін ескере отырып, уақытты жоспарлау және экономикалық тиімділік санаттарын енгізеді. Онда: «төреліктің құрамы... нақты істің мән-жайлары үшін қолайлы тәртіпті қолдануға және қаралатын мәселелерді әділ шешу мүмкіндігін қамтамасыз ету үшін міндетті емес кідірістер мен шығыстарды болдырмауға тиіс» деп көрсетіледі.

Н. Эндрюстың айтуынша, бұл «мақсаттар туралы мәлімдеме» төрелік 1998 ж. АСЕ-де «негізгі-қосалқы мақсаттар» туралы ұқсас ережені тұжырымдауға идеялық ықпал етті (1998 ж. АСЕ үшін алдын ала жоспар болған Лорд Вульфтің есептері 1995 және 1996 ж. Арбитраж туралы заң жобасы талқыланған кезде жасалғанын есте сақтау қажет).

Алайда, төрелік процесс Арбитраж туралы шартты бұза отырып басталған заңсыз сот талқылауы арқылы арсыз (цинично) «ұсталуы» немесе тоқталуы мүмкін.

Қорытынды принципі. Үлкен сотта төрелік шешіміне қатысты дау шығаруға өте шектеулі құқық бар. Сотта төрелік шешімге дау айту үшін мүмкін негіздер:

1) ағылшын құқығын қолданудағы қате. Мұнда Жоғары соттың позициясы мынадай: құқық мәселесі бойынша апелляцияға екі тараптың келісімі болмаған кезде сот мұндай апелляцияға рұқсат беру керектігін анықтау үшін заңда белгіленген «сүзгінің» (фильтр) шектеу критерийлерін қолданады: «сот апелляцияға рұқсат тек егер сот апелляцияға рұқсат берілетіндігіне көз жеткізген жағдайда ғана беріледі.:

(а) мәселені шешу бір немесе бірнеше Тараптың құқықтарына елеулі әсер етеді,

(b) төрелік осы мәселе бойынша шешім қабылдауға тиіс,

(c) төрелік шешімде ұсынылған фактілерді негізге ала отырып, (i) осы мәселе бойынша төреліктің шешімі анық қате немесе (ii) мәселенің жария маңызы бар және төреліктің шешімі кем дегенде елеулі күмән тудырады, сондай-ақ

(d) тараптардың төреліктің осы мәселені шешуі туралы келісіміне қарамастан, соттың осы мәселе бойынша шешім қабылдауы барлық мән-жайларды ескере отырып, әділ және орынды болады».

2) юрисдикцияның болмауы;

3) төреліктің «төрелік құрамына, іс қарауға немесе төрелік шешімге қатысты елеулі бұзушылыққа жол бергені туралы мәлімдеме. Соңғысы «төрелік талқылауда жол берген бұзушылықтар, сот төрелігі оларды түзетуді талап еткен ерекше жағдайларда ғана мүмкін болатын шектен тыс шара» ретінде қаралады.

2) және 3) тармақтар императивті болып табылады және тараптардың келісімімен алып тастауға болмайды. Апелляция фактісі бойынша беруге болмайды.

Шетелдік құқық мәселелері бойынша апелляциялар беруге жол берілмейді. Бұдан басқа, с v. D (2007) ісі бойынша апелляциялық соттың шешіміне сәйкес, егер төрелік іс қарау орны Англияда және Уэльсте болса, тарап шетелдік соттың ағылшын төрелік шешімінде дұрыс түсіндірілмегені немесе шетелдік құқық нормасы қолданылғаны туралы өтінішті қабылдауына қол жеткізе отырып, бұл соңғы шектеуді айналып өте алмайды.

Шартта құқық мәселелері бойынша төрелік шешімге апелляциялық тәртіппен шағым беруден бас тарту көзделуі мүмкін, бірақ бұл ретте нақты тұжырымдау қажет. Осылайша, Shell Egypt West Manzala GmbH V. Dana Gas Egypt Ltd (2009) ісінде тұжырым «түпкілікті болып табылады және міндетті күші бар» төрелік сот шешіміне түпкілікті сипат беруге анық бағытталған Төрелік ескертуде, құқық мәселесі бойынша жоғары

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Арбитраждық процестің негізгі ерекшеліктері

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

сотқа төрелік шешімге апелляцияны жоққа шығармайды. «Түпкілікті болып табылады және міндетті күші бар» деген Фраза шешімнің түпкілікті болып табылатындығын және res judicata сияқты міндетті күші бар екендігін, яғни факт мәселелері бойынша қорытындылар міндетті болып табылатындығын және осының салдарынан сол тараптар арасындағы нақты жағдайларда кейінгі талқылау мүмкін еместігін білдіреді. Дегенмен, төрелік шешімге құқық мәселесі бойынша Жоғары сотта шағымдану мүмкіндігі қалды (егер Жоғары соттың судьясы 1996 жылғы Төрелік туралы Заңның 69 (2) (3) бабына сәйкес рұқсат берсе).

Ағылшын құқығы мәселесі бойынша апелляция мүмкіндігін болдырмау үшін төрелік шешім апелляциялық немесе өзге тәртіппен шағымдануға жатпайтынын тікелей көрсету қажет. Мысалы, Лондон халықаралық аралық соты регламентінің 26.9-бабы (ЛМКС) мыналарды көздейді: «барлық төрелік шешімдер түпкілікті болып табылады және тараптар үшін міндетті күші бар. Осы Регламентке сәйкес төрелік іс қарауға келісе отырып, тараптар кез келген төрелік шешімді дереу және қандай да бір кідіріссіз орындауға міндеттенеді (егер 27-бапта өзгеше көзделмесе [Тараптың немесе төреліктің өзінің талап етуі бойынша төрелік шешімге өзгерістер енгізуге қатысты]); тараптар сондай-ақ кез келген мемлекеттік сотта немесе кез келген өзге де сот органында осындай бас тарту берілуі мүмкін шамада апелляция беру, төрелік шешімді қайта қарау немесе кез келген өзге де шағымдану құқығынан қайтарып алынбайтын тәртіппен бас тартады».

Ұқсас ереже 1998 ж. ХСП (халықаралық сауда палатасы) регламентін қамтиды: «кез келген төрелік шешім тараптар үшін міндетті болып табылады. Дауды осы Регламентке сәйкес төрелікке бере отырып, тараптар кез келген төрелік шешімді дереу орындауға міндеттенеді және осы бас тартуға заңмен жол берген шамада шағымданудың кез келген нысанынан бас тартады».

Sheffield United Football Club Ltd V. West Ham United Football Club plc (2008) ісінде судья Тир «сотқа шағым беру, қайта қарау және апелляцияны» тікелей жоққа шығаратын төрелік ескерту өзі қадағалау немесе апелляциялық саты функцияларын атқаратын жоғары тұрған арбитражға шағым беру құқығын бермейді.

Үлкен Сот «шұғыл жағдайларда» жоғары тұрған төрелік органға мұндай санкцияланбаған өтініш жасауға кедергі жасау үшін талап-арызға қарсы қамтамасыз ету шараларын беруге құқылы, бұл ретте бұзушылық туралы мәселе төреліктің өзінің қарауына қалдырыла алмайды.

Allianz SpA (formerly Riunione Adriatica di Sicurtà SpA V. West Tankers Inc (C-185-07) ісінде ЕО соты белгілеген іздестіруге қарсы қамтамасыз ету шараларын қабылдауға тыйым тек Еуропадағы сот талқылауларына қатысты тыйым салуларға ғана қолданылады. Осылайша, рұқсат етілмеген төрелік іс қарауды тоқтата тұруға немесе тоқтатуға бағытталған талап-арыздарды қамтамасыз ету шараларын қабылдауға тыйым салынбады.

2. ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚТАН ТЫС ЖЕРЛЕРДЕ ЗАҢСЫЗ ІС ҚАРАУҒА ҚАТЫСТЫ ТАЛАП-АРЫЗДАРҒА ҚАРСЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ШАРАЛАРЫ

Ағылшын соттарына осы соттың юрисдикциясы қолданылатын жауапкерге азаматтық істі шет мемлекетте бастауға, жалғастыруға немесе арбитражға қатысуға тыйым салу құқығы берілген. Мұндай тыйым салу, атап айтқанда, егер аталған іс жүргізу әрекеттері ерекше юрисдикция туралы ескертуді бұзатын болса, оған сәйкес дауларды шешудің жалғыз таңдалған орны Англия болып табылса беріледі.

Лордтар палатасының ЕО сотына жіберген Turner V. Grovit (2001) ісінде лорд Хобхаус ағылшын соттарының сот талқылауына тыйым салу құқығына қатысты мынадай күрт ескертулер жасады: шектеу бұйрықтарының бұл түрі әдетте талап қою шараларымен (anti-suit injunction) деп аталады. Бұл термин жаңылыстырады, өйткені бұйрық басқа сотқа жолданғаны және ол үшін міндетті күші бар деген әсер туғызады. Ағылшын соты шектеу бұйрығын қабылдаған кезде, бұл бұйрық шетел сотына қарсы жіберілмеген... бұйрықтың тек осы Тарап үшін міндетті күші бар және егер осы Тарап ағылшын соттарының юрисдикциясына бағынса және бұйрықты орындауға мәжбүрлеу мүмкін болған жағдайда ғана қолданылады: «тыйым салу оған қатысты тыйым салудың тиімді қорғау құралы болатын соттың юрисдикциясына бағынатын тарапты ғана шектейді».

Бұйрық қабылдау құқығы шектелетін Тараптың заңсыз іс-әрекеттері орын алды ма, өтінім беруші шағым жасауға құқылы және оның алдын алу оның заңды мүддесін құрайтын болуына байланысты. ...Жеке тұлғалардың заңсыз іс-әрекеттерінен құқықтық қорғаудың жеке құралы оны пайдалану үшін маңызды шарт кінәсі болып табылады.

...Бұдан басқа, мұндай бұйрық шетелдік сотқа жанама түрде әсер ететіндіктен, оны сот төрелігінің

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Арбитраждық процестің негізгі ерекшеліктері

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

мақсатын талап еткенде ғана сақтықпен пайдаланған жөн.

Ағылшын құқығы бойынша адамның өзіне осындай иммунитет беретін нақты фактор болған кезде ғана белгілі бір юрисдикцияда (ұлттық немесе шетелдік) сот қудалауынан иммунитеті болады. Шарттағы төрелік ескерту немесе айрықша юрисдикция туралы ескерту адам ескертпені қолдануға өзінің құқығын жүзеге асыра алатындай негіз береді. Өтініш беруші шартта көзделген дауларды шешу орны қандай да бір басқасынан қолайлырақ екенін дәлелдеуге міндетті емес; шарт тараптарының келісімі ол үшін мұны жасайды...

Шетелдік сот белгілейтін Юрисдикция халықаралық деңгейде танылмаған экстратерриториалдық юрисдикция болуы мүмкін. Шетелдік сот белгілеген юрисдикцияны халықаралық тану басқа мемлекеттің соттарының шетелдік соттың шешімдері мен қаулыларын орындауы кезеңінде ғана маңызды болады. Шектеу бұйрықтары іске неғұрлым ерте кезеңде барса, және шетелдік соттың юрисдикциясына қатысты шешім емес, осы заң шығаруды пайдаланатын тиісті Тараптың іс-әрекеттерін бағалауды білдіреді. Ағылшын құқығы бұл айырмашылыққа мән береді. Шынында да, шектеу бұйрығы қабылданатын типтік жағдай шетелдік сот заң шығаруын белгілеуге тиіс немесе ниет білдірген кезде туындайды; әйтпесе шектеу бұйрығында қажеттілік болмас еді және ол берілмес еді.

Лорд Хобхауспен сипатталған шектеу бұйрықтарының ерекшеліктері осындай.

Шектеу бұйрығын беру туралы өтініш беруші адамның өтінішті қанағаттандыруда заңды мүддесі болуы тиіс және сыйлықты қабылдау-мұндай мүддені қорғау үшін қажет болуы тиіс. Егер өтініш беруші шет мемлекетте сот өкілдіктерінен шартта белгіленген иммунитетке сүйенсе (мысалы, негізгі юрисдикция немесе төрелік ескерту туралы ескертпеге орай), онда кейбір ерекше мән-жайлар болмаған жағдайда, ол шарттың негізінде Шарттың басқа Тарабына қатысты осы құқықты мәжбүрлеп жүзеге асыруда заңды мүддеге ие болады. Мысалы, OT Africa (2005) ісінде Англияның апелляциялық соты Канадада ағылшын кемелерінің айрықша юрисдикциясы туралы ескертуді бұза отырып, істі қарауды жүргізген Тараптарға қатысты тыйым салу түрінде қамтамасыз ету шараларын қабылдады. Бұл талқылауда канадалық соттар кейінірек Канадада талқылауды тоқтата тұру туралы бұйрық беру қажеттігін мойындады, өйткені істің мән-жайы Канадамен нақты байланыспаған, тіпті Канаданың юрисдикция туралы ескертпесі болмаған жағдайға қарамастан канадалық соттардың оған юрисдикциясы болатын.

Қарсы талап ету шаралары, сондай-ақ төрелік ескертуді бұзуға қарсы күрес құралы ретінде болуы мүмкін. C v. D (2007) ісі бойынша ағылшын Апелляциялық сотының шешімі шет мемлекеттерде талқылауды болдырмау және «Лондондағы Төрелік» туралы ескертуді қолдау үшін тыйым салудың үлгісі болып табылады. Сот тергеуге қарсы қамтамасыз ету шаралары тарапты Нью-Йорктегі талқылаудан бас тартуға міндеттеу үшін негізделетін болады деп қаулы етті, оның мақсаты Лондон арбитражының Нью-Йорктің сақтандыру құқығын қолдануын «қайта қарау» (бұл құқық «аралық төрелік шешімде» қолданылған). Ағылшын апелляциялық соты нью-Йорк талқылауында осы төрелік шешімді даулауға жол берілмейтін және хаос әкеледі деп қаулы етті. Ағылшын төрелік шешімі 1996 ж. арбитраж туралы ағылшын Заңында көзделген (шектеу) тетікке сәйкес сот тәртібімен ғана даулануы мүмкін.

Қысқаша айтқанда, Төрелік орнын таңдау — төрелік шешімге шағым беруге бағытталған құқықтық қорғау құралдарын қолдану орнын таңдаумен сәйкес келуі тиіс. Лондон Жоғары сотына берілетін және құқық мәселесіне қатысты төрелік шешімге іс жүзінде апелляцияда ағылшын құқығын қолданудағы қателіктер ғана даулануы мүмкін (шетелдік құқық мәселелері қарауға жатпайды). Арбитраж тарапынан «елеулі бұзушылықтар» көрсетілген апелляцияға келсек, Лордтар палатасы Lesotho (2005) ісінде «елеулі бұзушылықтар» – құқықты қолданудағы қате сияқты емес деп қаулы етті.

West Tankers ісі тек Еуропадағы сот талқылауына қатысты. Shashoua V. Sharma ісіндегі ағылшын Коммерциялық соты (2009) және Midgulf International Ltd V. Groupe Chimiche Tunisien (2010) ЕО соты немесе Луганск Конвенциясының жүйелері West Tankers (Allianz SpA etc V. West Tankers, «The Front Comor», 2009 ж.) ісі бойынша шешімі Еуропалық Қоғамдастықтың қатысушысы болып табылмайтын мемлекеттің соттарында талқылауды бастауға ниет білдірген немесе жетекші Тараптарға қатысты іздестіруге қарсы қамтамасыз ету шараларын пайдалануды жокқа шығармайды.

3. ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ШЕГІНДЕ ЗАҢСЫЗ ІС ҚАРАУҒА ҚАТЫСТЫ ТАЛАП-АРЫЗДАРҒА ҚАРСЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ШАРАЛАРЫ

Allianz SpA etc v. West Tankers, «The Front Comor» (2009) ісі бойынша ЕО сотының шешімімен ағылшын соттары төрелік талқылау тарапына ЕО юрисдикциясы аймағындағы қатысушы елдің соттарында (яғни,

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Арбитраждық процестің негізгі ерекшеліктері

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

2001 жылғы юрисдикция туралы Брюссель регламенті қолданылатын қатысушы елдерде) заңсыз сот талқылауын жалғастыруға кедергі келтіретін «тергеуге қарсы қамтамасыз ету шараларын» бере алмайтыны анықталды.

West Tankers ісінде (2009) ЕО Соты: «азаматтық және коммерциялық істер бойынша шешімдерді юрисдикция және тану және орындау туралы Кеңестің (ЕО) 2000 жылғы 22 желтоқсандағы № 44/2001 регламенті (ЕО) қатысушы елдің сотына басқа қатысушы елдің соттарында іс қарауды бастауға немесе ұзартуға кедергі келтіретін, аталған іс қарау төрелік ескертпеге қайшы келетін негізде бұйрық қабылдауға мүмкіндік бермейді».

Осы шешімге сәйкес талап-арызға қарсы қамтамасыз ету шаралары, шетел сотына емес, тарапқа жіберілсе де, сол регламентке сәйкес өзінің юрисдикциясын жүзеге асыру құқығынан жанама түрде айырады. Бұл Еуропа нормасының бұзылуы болып табылады, оған сәйкес регламентке байланысты азаматтық немесе коммерциялық істі қарау кезінде әрбір қатысушы елдің соты осы даудың мәні бойынша қарау үшін оның заңдық құзырының бар-жоғын дербес анықтауға құқылы.

ЕО сотының талап-арызға қарсы қамтамасыз ету шараларын қабылдауға қарсылық білдіру себептерінің бірі-әртүрлі қатысушы елдерде қабылданған осындай бұйрықтардың өзара қарама-қайшылық мүмкіндігі.

West Tankers ісі кейін ЕО шегіндегі бәсекелес және бір мезгілдегі процестер. Егер ЕО-ға қатысушы елдің соты істің мәні бойынша шешім қабылдай алады деп есептесе және дауға төрелік ескертудің қолданылатындығы туралы Нұсқауды қабылдасам, қандай түсінік беруге болады? Егер бұл сот оған шешім шығаруға кедергі келтіретін төрелік ескерту жоқ деп ұйғарса, онда 1982 жылғы азаматтық істер бойынша юрисдикция және шешімдер туралы Заңның 32(4) бабына сәйкес (Civil Jurisdiction and Judgments Act 1982), 2001 жылғы юрисдикция туралы регламенттің күші қолданылатын мәселе бойынша қатысушы елдің соты шығарған істің мәні бойынша шешім (мысалы, ақша қаражатын беру туралы) Англияда көрсетілген регламенттің күші қолданылатын талқылауларда танылады. Оған Лорд-Youell v. La Reunion Aeriennе (2009) ісіндегі судья Лоуренс Коллинз көрсетті.

National Navigation Co V. Endesa Generacion SA («The Wadi Sudr») (2009) ісіндегі апелляциялық сот, егер аталған шешім 2001 жылғы юрисдикция туралы регламент шеңберінде шығарылған болса, төрелік ескертпенің бар-жоғына, жарамдылығына және әрекет етуінен тыс байланысты алдын ала мәселе бойынша қатысушы-ел сотының шешімінің міндетті Күшін ағылшын соттары мойындайтынын растады.

Лорд-National Navigation Co V ісіндегі Мур-Бик судьясы. Endesa Generacion SA («The Wadi Sudr») (2009) төрешілер үшін даулы мәселелер бойынша эстоппельдің (issue estoppels) (РФ немесе ҚР issue estoppels преюдициямен айтарлықтай ұқсастығы бар, өйткені бұл тұжырымдама сот актісінде шешілген мәселелерді қайта қарауға мүмкіндік бермейді) шетелдік соттың бұрын қабылданған шешімін мойындауға қатысты рұқсат етілген мәселе (res estoppels) ретінде міндетті күшке ие болып табылады.judicata) жалпы құқық принциптеріне сәйкес, юрисдикция туралы Регламентке тәуелді емес.

Істің мәні бойынша түпкілікті шешім болып табылатын ағылшын коллизиялық құқық нормаларына сәйкес юрисдикциясы бар шетелдік соттың шешімі жалпы құқық бойынша танылуға тиіс. Ағылшын құқығын қолданатын төрешілер осы норманы қолдануға міндетті. Осылайша, даулы мәселелер бойынша эстоппель тұжырымдамасына сәйкес шетелдік шешім төрешілер үшін міндетті болып табылады.

4. АКТИВТЕРДІ АРБИТРАЖДЫ ТАЛҚЫЛАУДА ТОҚТАТУ

Mobil Cerro Negro Ltd V. Petroleos De Venezuela SA) (2008) судья Уокер бүкіл әлем бойынша активтерді қатыру туралы бұйрықтар (world wide freezing orders) «тек кейде» төрелік талқылауды қолдауға және әдетте «елеулі халықаралық алаяқтықтың маңызды дәлелдері»орын алған жағдайларда ғана беріледі деп атап өтті.

2008 жылғы қаңтарда ағылшын соты Мобил Церро Негро (Мобил) компаниясына Венесуэла ұлттық мұнай компаниясының Петролеос де Венесуэла ЭсЭй (ПДВ) иелігіндегі 12 млрд.долларға дейінгі сомаға қаражатқа қатысты бүкіл әлем бойынша активтерді оқшаулау туралы уақытша бұйрық берді. Бұл бұйрық Мобил мен ПДВ арасындағы халықаралық сауда палатасында төрелік талқылауды қолдауға берілді.

Төрелік талқылау Нью-Йоркте өтті, Тараптар Багам аралдары мен Венесуэланы ұсынды. Негізгі шартқа Венесуэла құқығы қолданылған. ПДВ қаражатты қатыру туралы бұйрықтың күшін жою туралы өтініш берді, ол қанағаттандырылды. Судья Уокер жауапкер өз активтерін бөле алатынына дәлелдің жоқтығы туралы қорытындыға келді. Бірақ ол мүлікке билік етуге тыйым салудың үш қосымша себептерін көрсетті:

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Арбитраждық процестің негізгі ерекшеліктері

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

«(1) [Мобил] бөгетті еңсере алмайды, 1996 ж. Арбитраж туралы Заңның 44 (3) бабында белгіленген, және іс « шұғыл болып табылады.»; ((2)) айрықша мән-жайлар болмағанда , алаяқтық сияқты [Мобил] осы юрисдикциямен осы жерде орналасқан ПДВ маңызды активтері түрінде байланысты көрсетуі тиіс еді», бірақ» Мобил мұндай байланысты көрсете алмайды»; (3) « алаяқтық сияқты ерекше мән-жайлар болмаған кезде және мұнда бар ПДВ маңызды активтері болмаған кезде 1996 жылғы Арбитраж туралы Заңның 2(3) бабына сәйкес бұйрық төрелік істі қарау осында жүргізілмегендіктен берілмейді...».

Америка құқық/УНИДРУА институтының азаматтық процессінің трансұлттық « қағидаттарының жиынтығы да осы қамтамасыз ету шарасының маңыздылығын мойындайды.

5. 1958 Ж.НЬЮ-ЙОРК КОНВЕНЦИЯСЫНА СӘЙКЕС АРБИТРАЖДЫ ШЕШІМДЕРДІ ТАҢУ ЖӘНЕ ОРЫНДАУ

Егер төрелік шешім 1958 ж. Нью-Йорк Конвенциясының принциптеріне сәйкес танылуға және орындауға келтірілуге жататын болса, онда ағылшын прецеденттік құқығы бойынша тану және орындауға келтіру туралы талапты қарайтын сот тиісті төрелік келісімнің тарабы төрелік талқылауда «жеңілген Тараптың» шын мәнінде болғаны туралы құқықтың / фактінің даулы мәселесін қайта қарай алады. Бұл мұндай тануға қарсы тарап төрешілердің юрисдикциясын дәйекті түрде даулаған жағдайда мүмкін.

Dallah Real Estate ісі СК Жоғарғы Соты & Tourism Holding Co V. Pakistan (2010) Париж төрелік шешімі 1958 жылы Нью-Йорк конвенциясына сәйкес Англияда танылуы мүмкін емес деп қаулы етті. Ағылшын соты төрелік шешімнің күші жойылды деп қаулы етті, өйткені төрелік Француз құқығын қолданбаған, Пәкістан үкіметі төрелік келісімнің тарабы болып табыла ма (Француз құқығы төрелік келісімді түсіндіруге қолданылуы тиіс, егер Тараптар өзге құқық жүйесін таңдамаса).

1958 жылғы Нью-Йорк конвенциясы бойынша (бұл норма 1996 жылғы Төрелік туралы ағылшын заңының 103-бабына сәйкес келеді) тұлға төрелік келісімнің тарабы болып табылатындығы туралы мәселе Тараптар таңдаған құқыққа сәйкес (бірақ dallah ісінде төрелік келісімде мұндай құқық таңдау көзделмеген) не төрелік шешім шығарылған юрисдикция құқығына сәйкес (бұл жағдайда Франция) шешілуі тиіс. Тиісінше, мұнда француз құқығы қолданылуға тиіс.

Тиісті Француз критерийін қолдана отырып, СҚ Жоғарғы Соты Пәкістан келісімнің тарапы болып табылатындығын (ол тарап ретінде төрелік ескертпеде көрсетілмеген және осы ескертпеге қол қоймағанына қарамастан) жасаған кезде Париж арбитражы қателеседі деген қорытындыға келді. Француз құқығына сәйкес дұрыс шешімге сәйкес Тараптардың Пәкістанның жалпы субъективті ниеті (көрсетілген немесе тұспалданатын) және төрелік талқылаудың аталған тараптарының іс-әрекеттері осы төрелік келісімнің тараптары ретінде Пәкістанды қарастыруды куәландыратынын анықтар еді. Оның орнына, Пәкістан төрелік келісімнің тарапы болып табылатын өз қорытындысын бекіту үшін Париж төрелік жалпы ниеті туралы мәселе жеткілікті байланыс жоқ «ізгі ар-ождан» неғұрлым жалпы санатына қате жүгінді.

Англияның апелляциялық соты Dallah дәлелін қабылдамады, оған сәйкес Француз арбитражының Пәкістан төрелік келісімнің тарабы болып табылатындығы туралы мәселе бойынша шешімі бұрын шешілген мәселе бойынша эстоппель қағидатына сәйкес міндетті күші бар. Ол міндетті күші жоқ, өйткені француз арбитраж осы мәселеге Француз құқығын қолданбаған, бірақ мұны істеу керек болды. Бұдан басқа, егер төрелік шешімді жүлде немесе орындау туралы талап қойылған елдің соты қарсылыққа тыйым салуға байланысты төрелік ескертудің шынайылығы мен әрекет ету шектері туралы мәселені қайта қарастыра алмаса, бұл 1958 жылғы Нью-Йорк конвенциясына және 1996 жылғы Төрелік туралы Заңның 103 бабына қайшы келеді.

Осы мәселені қарау кезінде: (а) сот төреліктің төрелік шешімнің өмір сүруіне, шындыққа және қолданылу шегіне қатысты қолданылатын құқықты дұрыс белгілегенін толық анықтауға тиіс; (b) екіншіден, шешімді орындаушы сот осы қолданылатын құқық дұрыс қолданылғанын анықтауға тиіс.; (c) үшіншіден, шешімді орындайтын сот осы құқықты істің мән-жайларына қолдана отырып, тиісті Тараптың төрелік келісімнің тарабы болып табыла ма екенін анықтауы тиіс, бұл ретте осы үшінші кезеңде толық емес-төрелік жүргізген талдауды жай ғана растауы тиіс, өйткені шешімді орындауға қарсылық білдірген Тарап төреліктің қорытындысы нақты фактілермен бекітілмегенін көрсетуі мүмкін.

Сонымен қатар, бұл іс шешім орындалатын мемлекет соттарының иерархиясы шеңберінде бірнеше апелляция беруге болатынын көрсетіп отыр. СҚ Жоғарғы Соты коммерциялық сот судьясы Айкенпен бірінші инстанцияда қабылдаған осы мәселе бойынша шешімге ғана емес, бар дәлелдемелерді өзі қайта қарады. Шешімді орындаудың мұндай рәсімі Елеулі кідірістер мен шығыстармен ұштастырылуы мүмкін.

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Арбитраждық процестің негізгі ерекшеліктері

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Бұл іс Нью-Йорк конвенциясы 1958 шетелдік шешімді мойындаудың және орындаудың ең жылдам жолы, оны жасаушылар есептейді.

Екінші жағынан, ағылшын соттары төрелік шешімнің орындалуына дау айтылса, 1958 жылғы Нью-Йорк конвенциясына сәйкес шешімді орындайтын сот төрелік келісімнің тарабы болып табылатын төреліктің шешімін сенімге оңай қабылдауға тиіс еместігін көрсетті.

Dallah ісі, егер мұндай ауқымдағы юрисдикциялық түйістер неғұрлым жиі болса, шешімдерді тану мен орындау үшін неғұрлым қарапайым тәртіпті қамтамасыз ету үшін 1958 ж. Нью-Йорк конвенциясына өзгерістер енгізу мүмкіндігін қарастыруға тура келетінін көрсетеді.

Әрине, шешімді атқарушы сот төрелік шешім бойынша борышкердің активтеріне қатысты атқарушылық іс жүргізуді санкцияламас бұрын «соңғы тексеру» мүмкіндігі болуы тиіс. Дегенмен, жақында француз соты (Paris Cour d' appel) қарсы қорытындыға келді: бұл шешім Француз төрелік принциптеріне сәйкес заңды. Бұл шешім осы баптың негізінде қабылданды. 1502(1) «Егер төреші төрелік келісім болмаған кезде тиісті мәселе бойынша шешім қабылдаса не келісім жарамсыз болып табылса немесе оның қолданылу мерзімі өтіп кеткен болса».

Сондай-ақ, француз соты тиісті төрелік келісімге Француз құқығын қолданған кезде ағылшын соттарымен қабылданған өлшемдерден ерекшеленетін өлшемдерді қолданғаны туралы пікір айтылды. Париж апелляциялық сотының Dallah (2011) ісі бойынша шешімі dalico доктринасына жатады, ол халықаралық арбитражға қатысты коллизиялық нормалардың әрекетін әлсіретуді көздейді.

Содан кейін француз соты тараптардың өзара қарым-қатынасы аясындағы іс-қимылдарына шоғырланды. Ол Пәкістан үкіметі шарт бойынша келіссөздер жүргізгенін, ал ол құрған траст оған қол қоюға уәкілетті тұлға ғана болғанын атап өтті. Париж соты сондай-ақ Үкімет шартты орындауға қатысып, тиісті мәмілелерді бұзуды нақты бақылағанын атап өтті. Ол траст «таза формальды» болды және Пәкістан тарапынан мәміленің нақты жағы Үкімет болды.

Керісінше, ағылшын соты трастың заңды оқшаулануына үлкен мән берді және оған сәйкес келісімге қосымша тарап ретінде Үкіметті ескермей, Трастпен жай ғана қол қойған жоқ, бірақ бұл үшбұрыштың қатысушылары арасында Үкіметтің төрелік келісімнің тарапы ретінде қаралуға тиіс екендігіне қатысты нақты келісім болмады.

Тиісті төрелік шешім түсіну мен соңғы қорытындылар осы айырмашылық қалай әсер етеді? Егер Dallah (Парижде қабылданған) ісі бойынша ар-битраждық Шешімді орындау туралы талап үшінші юрисдикцияда қойылған болса, оған қайшы келетін СҚ Жоғарғы Сотының ұстанымы емес, француз сотының көзқарасы қабылдануы әбден мүмкін, өйткені (а) француз сотының орналасқан жері төрелік талқылау орнымен сәйкес келеді және (б) трансұлттық сипаты бар француз сотының икемді негіздемесі неғұрлым тартымды болып көрінеді.

Осылайша, 1958 жылғы Нью-Йорк конвенциясына сәйкес төрелік шешімді орындауға қол жеткізуге тырысатын жеңген тарап мемлекет соттарының қайта қарау тәуекеліне ұшырайды, онда орындау туралы талап қойылады. Мұндай сот шешімін қайта қарау алыс болуы мүмкін; атап айтқанда, ол тиісті төрелік шешімнің тиісті тараптары шын мәнінде болғандығы туралы мәселе бойынша төреліктің шешімінің құқықтық негіздерін қайта зерделеуді қамтиды. Кез келген жағдайда Dallah ісімен проблема Нью-Йорк конвенциясы 1958 ж. коммерциялық төрелік энтузиастардың күткен шешімдерді трансшекаралық орындау үшін қысқа жол емес.

Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / пер. с англ.; под ред. Р.М. Ходыкина; Кембриджский ун-т. – М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
2. Andrews N. Andrews on Civil Processes. Volume II: Mediation and Arbitration. Cambridge – Antwerp – Portland. Intersentia: - 2013. – 429 p.